

המכון למדעי היהדות ע"ש מנדל / Mandel Institute for Jewish Studies

Jewish Existence in the Shadow of American Legislation: A Study of 'Prohibition' /
קיום יהודי בצלו של החוק האמריקני: עיון בחוק ה'יובש' ובפטור שצורף אליו

Author(s): שלומית יהלום and Shlomith Yahalom

Source:

Tarbiz /

תרביץ

כרך חוברת (תשרי-כסלו תשמ"ד), pp. 117-136

Published by: Mandel Institute for Jewish Studies / המכון למדעי היהדות ע"ש מנדל

Stable URL: <https://www.jstor.org/stable/23595763>

Accessed: 26-03-2020 07:10 UTC

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at <https://www.jstor.org/page/info/about/policies/terms.jsp>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Mandel Institute for Jewish Studies / המכון למדעי היהדות ע"ש מנדל is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to

Tarbiz / תרביץ.

JSTOR

<https://www.jstor.org>

קיום יהודי בצלו של החוק האמריקני

עיון בחוק ה'יובש' ובפטור שצורף אליו

מאת

שלומית יהלום

ארצות-הברית הקדימה את שאר ארצות העולם המערבי בתרגום עקרון חופש הדת ועקרון ההפרדה בין כנסייה ומדינה ללשון החוק. עובדה זו לא מנעה מן הדת להמשיך ולהוות גורם רב-השפעה בחיים הציבוריים. הדת הפרוטסטנטית, שבה החזיקו רוב התושבים שעה שהוקם האיחוד הפדראלי העצמאי, היתה הדת השלטת, וממילא נטלו ערכי המוסר שלה חלק נכבד בעיצוב התרבות האמריקנית. העשורים הראשונים של המאה התשע-עשרה, שהיו עדים לגלי הגירה הולכים וגדלים, הביאו לגיוון במחנה הדתי. ההטרונגיות של ההגירה, בנוסף לתהליכי חילון פנימיים, זעזעה את המעמד המונופוליסטי שהיה לפרוטסטנטים בחיים הציבוריים. הפרוטסטנטיות מצידה נערכה להגן על מעמד הבכורה שלה. לשם כך לא רק נאבקה על הישגיה הישנים, אלא פרצה לעצמה תחומי מאבק חדשים. אחד מהם היה המאבק בשיכרות.

ההיסטוריוגרפיה האמריקנית מבחינה בשלוש תקופות של מאבק נגד השיכרות. התקופה הראשונה נפתחה בעשורים הראשונים של המאה התשע-עשרה, השנייה לאחר מלחמת האזרחים והשלישית בראשית המאה העשרים. שיאו של המאבק כרוך באישורו של 'התיקון השמונה-עשר' לחוקה הפדראלית (28 באוקטובר 1919).

ההיחלצות הראשונה למאבק בשיכרות קשורה ברפורמות המוסריות, שליוו את ההתעוררות הדתית הגדולה השנייה בניו-אינגלנד. טימותי דווייט (Timothy Dwight) ולהמן ביצ'ר (Lyman Beecher) היו הרפורמטורים הראשונים שהטיפו להימנעות מוחלטת משתיית משקאות משכרים. המסע שיזמו הופנה תחילה כנגד כל מי שנשתעבד לטיפה המרה, אך משנות הארבעים כוון בעיקר כלפי המהגרים החדשים שהגיעו לאמריקה.¹ חלקם

* מאמר זה מבוסס על פרק מתוך עבודת הדוקטור שכתבתי בהדרכתו של פרופ' א' גורן (ראה הערה 50). תודתי הנאמנה נתונה גם לפרופ' א"ל גרטנר על עזרתו. כמו כן מבקשת אני להזכיר בתודה את הארכיונים אשר נעזרתי בהם: בירושלים – הארכיון המרכזי לחולדות העם היהודי; בבוסטון – American Jewish Historical Society (AJHS), ובסינסינטי – American Jewish Archives (AJA).

¹ ראה: S.E. Ahlstrom, *A Religious History of the American People*, New Haven and London 1972, pp. 425-427.

של הקתולים בין מהגרים אלה היה נכבד, והם, כמו מהגרים אחרים, המשיכו להרבות בשתיית משקאות משכרים, כמנהגם בארצות מוצאם. העימותים שנבעו מהבדלי ההשקפות מצאו את ביטויים בחקיקה המדינית. מדינת מיין היתה הראשונה שתרגמה את האידיאל המוסרי, אשר הנחה את התנועה נגד השיכרות, ללשון החוק. החוק, שנוסח סופית בשנת 1851, הפך דוגמה לחוקים שחוקקו שלוש-עשרה מדינות נוספות.² עם פרוץ מלחמת האזרחים הודחקה רפורמה זו, כאחרות, לקרן זווית. עד סוף המלחמה נותרה רק בשתי מדינות (מיין ומאסצ'וסטס) חקיקה האוסרת את השימוש במשקאות חריפים.³

התנועה נגד השיכרות צברה תנופה מחודשת לאחר המלחמה. בתי-המרוח שגשגו בעיקר בערים הגדולות, שהתפתחו והפכו מוקד להתנוונות מוסרית, ושאלת הכושים המשוחררים החמירה את המצב. מפלגת ה'איסור' האמריקנית (American Prohibition Party), שהוקמה בשנת 1869, והמון גדול ומאורגן של נשים ללא זכות בחירה (Women's Christian Temperance Union [הוקמה בשנת 1874]) היו מן הביטויים הארגוניים הבולטים של הגל הרפורמטורי השני שנחלץ להילחם בשיכרות. ארגונים פרוטסטנטים קיצוניים וארגונים נייטיביסטים היו 'יבשים'.⁴ גם בקרב הכנסייה הקתולית חלה תוויה לטובת התנועה שלחמה בשיכרות. האגף הליברלי בכנסייה, שהיה עדיין במיעוט בתוך כנסייתו בסוף המאה התשע-עשרה, תמך בתנועה שלחמה בשיכרות. הקתולים נתנו ידם לחקיקה, שנועדה לרסן את השימוש במשקאות משכרים אך לא לאסור אותו מכל וכל. הם אישרו חוקים, שתבעו תשלומי רשיון גבוהים למכירת משקאות חריפים וסגירת בתי-המרוח בימי ראשון, וכן תמכו באיסור מכירת אלכוהול לקטינים. גם הם ראו בשתייה המופרזת את הסיבה לניוון המוסרי והפיסי, שהלך ופשה בחיים האמריקניים, בעיקר באלה העירוניים, אך ביקשו גם להקטין את התעמולה הנייטיביסטית, שראתה במהגרים ככלל ובמהגרים הקתולים בפרט את האחראים לשיכרות ולפשעה. הקתולים הליברלים הבינו, שהם לא יצליחו לתפוס את מקומם בתרבות האמריקנית אם לא יפתחו בדיאלוג עם הפרוטסטנטים, ותנועות, שביקשו להתמודד עם בעיות חברתיות, כגון בעיית השיכרות, נראו להם כשטח מתאים לשיתוף פעולה. הם גם האמינו, שאם הפרוטסטנטים יכבדו את תחושת האחריות החברתית של הכנסייה הקתולית, יתחילו בסופו של דבר להעריך גם את הוראותיה המוסריות. תמיכתם של הקתולים הליברלים בתנועת ההינזרות ממשקאות חריפים עוררה

² ראה: A.P. Stokes, *Church and State in the United States*, New York 1950, II, pp. 40-42; W.W. Sweet, *The Story of Religion in America*, New York 1950², pp. 410-411. עמ' 426-427. (הערה 1), שם 'אלסטרום', שם (הערה 2), עמ' 427-426.

³ ראה: אלסטרום, שם, עמ' 867.

⁴ ראה: *Proceedings of the National Convention to Secure the Religious Amendment of the Constitution* of the United States, Cincinnati, January 31/February 1, 1872; of the United States, Cincinnati, January 31/February 1, 1872; סטוקס, שם (הערה 2), ב, עמ' 328-331; אלסטרום, שם (הערה 1), עמ' 867-870; R.A. Billington, *The Protestant Crusade 1800-1860*, New York: 1964², pp. 193, 195, 323.

מחלוקת קשה מאין כמוה בתוך הכנסייה הקתולית. התעמולה למען ההינזרות המוחלטת משתייה נראתה לקתולים השמרנים כנסיון בלתי מוצדק להפסיק מנהג נעים ומקודש על-ידי כתיב-הקודש, בעל מסורת נוצרית של אלף ושמונה מאות שנים. הם גם לא האמינו, שהפרוטסטנטים יכבדו אי-פעם את הוראותיה הדתיות של הכנסייה הקתולית, והליכתם של הקתולים הליברלים לעבר הפרוטסטנטים נראתה להם כחיזור שיש בו מן ההתרפסות. הם טענו, שהשימוש במשקאות משכרים אינו רע כשלעצמו, ומשום כך יש בהגבלתו משום פגיעה בחירותו של הפרט. באופן פרדוכסלי היו אלה הליברלים, שנטו במקרה זה לסמוך פחות ופחות על החלטת הפרט.⁵ עם מחנה המתנגדים לתנועה, שתבעה לאסור באמצעות חוק את השימוש במשקאות משכרים, נמנו אפוא חלקים נכבדים בכנסייה הקתולית, וכן הכנסייה האפיסקופלית, הלותרנים הגרמנים, הכנסייה האוניטרית וארגונים אתאיסטיים, שראו בדבר התערבות בלתי הוגנת של הכנסייה בענייניה של המדינה ופגיעה בלתי מוצדקת בחירויות הפרט. בסופו של דבר התבסס הגל הרפורמטורי השני על כוחות מוגבלים והישגיו התחיקתיים היו מצומצמים.⁶

מה היתה עמדת היהדות כלפי תנועה זו, שהתפתחה במאה התשע-עשרה? אמנם מעולם לא היה גוף מאורגן ומגובש שייצג אותה כולה, אך מגוון של דעות מן המחנה האורתודוכסי עד למחנה הרפורמי יכול להצביע על המגמות הרווחות. מסתבר, שדעתם של היהודים לאורך כל המאה התשע-עשרה לא היתה נוחה מן התנועה, שחתרה להינזרות מוחלטת ממשקאות משכרים. הם, כמובן, לא התנגדו למטרה עצמה — המאבק בשיכרות — אלא להקשריה. הם ראו בתנועה זו חלק ממסע רפורמטורי נרחב, שמקורו בכנסייה ושאיתו לשמר את ההגמוניה של הפרוטסטנטים הפוריטני בחיים הציבוריים. האפוטרופוסות הנוצרית והלהט המיסיונרי, שאפיינו את התנועה, האפילו, לדעתם, על צדקתה המוסרית והחברתית. בשנת 1859 כתב הרב 'י' פרס (J. Peres) מממפיס (טנסי) דברים ברורים בעניין זה, שהתפרסמו בעיתונו של יצחק ליסר, *The Occident* (עיתון זה שיקף את עמדותיו של הציבור האורתודוכסי). במאמריו תקף את התביעה היומרנית של המוסר הנוצרי הפוריטני לעליונות, ואת הצגת ההינזרות כפרי המוסר הפוריטני ולא כנחלת המוסר הכללי. הוא מציין במאמריו, שהיהדות, על אף שאיננה אוסרת שימוש במשקאות משכרים, אינה מכירה את תופעת השיכרות. הוא תולה עובדה זו בכנותו ובצדקתו של המוסר היהודי, שנמצא, כדבריו, 'בתוך הגבולות של היכולת האנושית, הוא מותאם לטבע האנושי, ומצוי מחוץ לכל הקצוות'.⁷

⁵ ראה: R.D. Cross, *The Emergence of Liberal Catholicism in America*, Mass. 1958, pp. 124-129; אלסטרם, שם (הערה 1), עמ' 830-831.

⁶ ראה: E. Wakfield, *The Letters of Robert G. Ingersoll*, New-York 1951, pp. 677-681.

⁷ ראה: J.J. Peres, 'The Temperance Among Israelites', *Occident* 17, June 2, 1859; June 7, 1859.

הרב מארכוס יאסטרוב, שעמד בין המחנה האורתודוכסי והרפורמי, נשא במרץ 1874 דרשה בעניין ההינזרות בפני בני קהילתו בפילדלפיה. הוא הביא בפניהם עצומה שנתבקש לצרף אליה את חתימתו. בעצומה, שנוסחה על-ידי קבוצת נשים והופנתה לראש העיר, הועלתה הדרישה להקפיד על סגירת בתי-המרזח בימי ראשון. יאסטרוב לא נאות להוסיף את חתימתו. לדבריו, לא נמצא בין היהודים איש התומך בתנועה זו, כי היא מונעת את הזכות ליהנות מתענוגות לגיטימיים ובכך פוגעת בחירותו של הפרט. היא גם מעודדת צביעות ומביאה לזלזול בחוק. היהדות, טוען יאסטרוב, שוללת תכלית שלילה את השיכרות. כמו הרב פרס הוא משבח את המוסר היהודי, שאינו אוסר על תענוגות החיים אך מחנך לקראת שימוש מאופק בהם.⁸

הרב יצחק מאיר וייז, מנהיגים של הרפורמים, התקיף אף הוא את יעדיה של התנועה להינזרות ממשקאות משכרים ואת האמצעים שבהם אחזה. בשנת 1868 כתב מאמר בגנות ארגון אחד באוהיו שהטיף להינזרות. במאמר זה קבע: 'לשום איש אין זכות להטיל הגבלות על החירות האישית של הרוב הגדול בגלל מעטים, שעשו שימוש לרעה בחירות האישית'.⁹ בהודמנות אחרת הרחיב רעיון זה וטען טענות נוספות כנגד חוקי 'היובש': (א) השימוש בייז או בליקר כבמשקה אינו משגה מוסרי ואין הוא יכול להיקרא בצדק בזבוז רכוש; (ב) מה שאינו עוול לגבי מעמד אחד (המעמד הגבוה בחברה) אינו יכול בחברה דמוקרטית להפוך לעוול לגבי מעמד אחר (המעמד הנמוך); (ג) השימוש לרעה בדבר, שאינו בלתי-מוסרי או פלילי כשלעצמו, אינו מצדיק את חיסולו או איסורו; (ד) חוקי הינזרות ועונשים נגד פעולות או מנהגים, שאינם בלתי-מוסריים או פליליים כשלעצמם, מכשילים את עצם מטרתם של כל החוקים; (ה) השימוש לרעה בדת ובתפילה גרוע אף יותר מן השימוש לרעה במשקאות משכרים; (ו) מסע התעמולה הנוכחי לא יתקן את הרע. הוא מנוגד לחוק ולחירות, ועושה אותנו מגוחכים בעיני העולם התרבותי.¹⁰

גם וייז ראה בתנועה זו מזימה מתוכננת של הפרוטסטנטים הקיצוניים להפוך את אמריקה מחברה נוצרית למדינה נוצרית פרוטסטנטית. את הנסיון לעגן את ההינזרות בחוק ראה כמאמץ אחד, מתוך שורה של מאמצים שנעשו להשגת מטרה זו. בשנת 1875 כתב דברים מפורשים בעניין זה:

את הפרוטסטנטים הקיצוניים חייבים ללמד לקח, שלא יטילו את אמונותיהם הדתיות על הפוליטיקה של הארץ. שלא יכפו חוקי יום ראשון וצווי הימנעות משתיית שכר, שלא יכפו את אלוהיהם ומשיחם על חוקת ארצות-הברית,¹¹ שלא יכפו חגים

⁸ ראה: M. Jastrow, *A Lecture on Temperance*, Delivered March 28, 1874, New York 1874.

⁹ ראה: *American Israelite*, March 6, 1868.

¹⁰ ראה: Isaac M. Wise, 'An Essay on the Temperance Question', *AJHS* HV 5185 W3 (חסר תאריך).

¹¹ 'ההתאחדות הרפורמית הלאומית' (National Reform Association) נוסדה בשנת 1864. היא ביקשה לשמור את אופיה הפרוטסטנטי של האומה האמריקנית. כדי לעגן דרישה זו בחוק תבעה להוסיף מבוא נוצרי

לאומיים בעלי אופי נוצרי או פוריטני, שלא יקראו את הארץ נוצרית או את העם נוצרי, שלא יהפכו את בתי-הספר הציבוריים לקפלות של המיסיון הפרוטסטנטי, שלא יחשבו את עצמם לאדוני הארץ ואת האנשים האחרים כנסבלים בלבד.¹²

טענות אלה כלפי הפרוטסטנטים המילטנטי מזכירות מאוד את אלה של האתאיסטים מצד אחד ושל הקתולים השמרנים מן הצד האחר.

המאמצים למען הינזרות מוחלטת ממשקאות משכרים יוחסו בקרב היהודים בעיקר לפרוטסטנטים המילטנטי ולשאפתו לשמר את המוסר הפוריטני בחיים הציבוריים. ההתרוצצות הפנימית שניטשה בקרב הכנסייה הקתולית, לא היו לה הדים בציבוריות היהודית. הסיבה לכך פשוטה: היהודים לא נדחקו לעמדת התגוננות, כפי שקרה לקתולים הליברלים, שכן הם לא היו מזוהים בתודעת הציבור כאחראים לנגע השיכרות. מכל מקום הקשתה עמדתה המתוקנת של הכנסייה הקתולית — ולפחות עמדתם של היסודות הליברלים שבה — על זו היהודית. העמדה היהודית הניחה, כאמור, שהתנועה התומכת בהימנעות משתיית משקאות משכרים מכוונת על-ידי כוחות פרוטסטנטים מילטנטיים, והצטרפותם של הקתולים למאבק ערערה הנחה זו.¹³ ההתייחסות היהודית לתנועה שלחמה בשיכרות התעלמה למעשה במידה מרובה מן המציאות הקשה, שבאה לידי ביטוי בניוון מוסרי הולך וגובר כתוצאה מן השתיינות המופרזת. התעלמותם של היהודים מן הסובב אותם משקפת אי-יכולת לבודד את המצוקה הפרטית מן המצוקה הכללית ולדון בשאלה זו מתוך אובייקטיביות. עם זאת, לא לבשו העמדות היהודיות שהזכרנו צורה ארגונית ולא מצאנו גוף יהודי כלשהו, אשר לחם נגד התנועה שרצתה בהימנעות מוחלטת משתיית משקאות משכרים, ולמעשה היתה מעורבותם של היהודים לאורך כל המאה התשע-עשרה בכל הרפורמות החברתיות והמוסריות, שהעסיקו את החברה הסובבת אותם, מועטת ביותר. יהודים כפרטים השתלבו מדי פעם בתנועות מחאה כלליות. הם הצטרפו, דרך משל, למחאה נגד חוקי יום ראשון פוריטניים, שכפו גם את סגירתם של בתי-המרזח באותו יום, אבל לא יותר מזה.¹⁴

*

עם תום המאה התשע-עשרה התרחב בסיס התמיכה בתנועה למען הינזרות מוחלטת ממשקאות משכרים. האידיאל המוסרי הפוריטני, שהנחה את התנועה בעבר, השתלב בגל של רפורמות חברתיות. התנועה הפרוגרסיבית, שסחפה את הארץ, הביאה לחקיקה חברתית

לחוקה הפדראלית. בשנות השבעים התפתח בשל כך עימות חריף בינה ובין 'הליגה הליברלית' האתאיסטית.

¹² ראה: *American Israelite*, May 14, 1875.

¹³ ראה למשל: *American Israelite*, July 26, 1894; August 2, 1894; January 31, 1895.

¹⁴ ראה: *The Occident* 17, July 28, 1859; וכן יאסטרוב, שם (הערה 8), עמ' 5–6.

ענפה, ובתקופה זו נחקקו חוקים חברתיים יותר מאשר בכל ההיסטוריה של הארץ עד אז. כוחות חברתיים, חינוכיים ודתיים חברו יחד והצטרפו למאבק בשיכרות מתוך אידיאליזם גבוה. הכמורה נטלה חלק פעיל בכל הרפורמות החברתיות, במיוחד הכמורה שהתמסרה ל'שליחות החברתית' (Social Gospel). כך קרה שנשטששו כמה מגוניה הדתיים השנויים במחלוקת של התנועה למען ההינזרות.¹⁵

ארגון הגג של הכנסיות הפרוטסטנטיות, שהוקם בשנת 1908 (Federal Council of Churches of Christ in America — FCCA), תרם תרומה מיוחדת לקידום התנועה. תביעותיו המתונות ביחס סייעו לאמינות התנועה כולה, וכבר אז הובעה הדעה, כי ללא רגישות ציבורית, השוללת את המשקאות המשכרים, יהיה החוק חסר אונים.¹⁶ לסיכום: הפרוטסטנטיות האמריקנית, עם יוצאים מועטים בלבד מן הכלל, כללה המון מגובש ללא תקדים, שתמך בהינזרות מוחלטת ממשקאות משכרים¹⁷ (והקתולים ככלל, כזכור, מיתנו את התנגדותם). התמיכה, שזכתה בה התנועה בסמוך למלחמת העולם הראשונה היתה כה רבה, עד שאף הארגונים האתאיסטים והארגונים שלחמו למען זכויות האזרח והפרט הצטרפו אליה.¹⁸

ה'ליגה נגד בתי המרוח' (Anti Saloon League) היתה הארגון שהצליח יותר מכולם, באורח מפליא כמעט, בהכוונתה של תחושת ההינזרות הגוהה באומה. הליגה הוקמה בשנת 1893 באוברלין (אוהיו), כארגון פוליטי שמקורו בכנסייה. הכנסייה המיתודיסטית, שהיתה הפעילה ביותר בקרב הכנסיות הפרוטסטנטיות בתנועה שלחמה בשיכרות, סיפקה ל'ליגה' את רוב המנהיגים. תוך שנים מועטות הקימה הליגה נציגות כמעט בכל מדינה וצוות יעיל בממשל הפדראלי. במידה רבה הודות למאמציה החל בשנת 1907 גל של חקיקה מדינית, שאסר ייצור ויבוא של משקאות חריפים. בשנת 1913 אייש את הקונגרס הפדראלי רוב 'יבש' ואז אושר חוק הנוב קניון (Webb Kenyon Law), שאסר על משלוח משקאות משכרים למדינות ה'יבשות'.

מלחמת העולם הראשונה נתנה דחף נוסף לתחיקה שאסרה ייצור ויבוא של משקאות חריפים. לאחר שהוכרזה המלחמה נגד גרמניה והרגשות האנטי-גרמניים זכו ללגיטימציה, אפשר היה לנהל מאבק גלוי יותר נגד המהגרים הגרמנים, שהרבו בשתיית משקאות חריפים.

¹⁵ ראה: P.A. Carter, *The Decline and Revival of the Social Gospel 1920-1940*, Ithaca 1956, pp. 33-35; סטוקס, שם (הערה 2), ב, עמ' 331-328; אלסטרם, שם (הערה 1), עמ' 902-903; S.M. Lindsay, 'Prohibition';

¹⁶ *Encyclopaedia Britannica*, XVIII, Chicago 1947, pp. 566-572; ראה: FCCA 1910, Committee on Temperance, pp. 75-76; FCCA 1915, Report of the Commission on Temperance, p. 128

¹⁷ ראה קרט, שם (הערה 15), עמ' 33; סטוקס, שם (הערה 2), ב, עמ' 336; אלסטרם, שם (הערה 1), עמ' 902.

¹⁸ ראה סטוקס, שם (הערה 2), ב, עמ' 329-328; C.L. Markmann, *The Noblest Cry — A History of the American Civil Liberties Union*, New-York 1965, pp. 348-349

רגשות אלה קיבלו גיבוי נוסף בשל צרכי המלחמה, שתבעו חיסכון בדלק ובדגנים. הארץ היתה למעשה 'יבשה' אף לפני אישורו של 'התיקון השמונה-עשר', ואף-על-פי-כן אושר בראשית שנת 1919 'התיקון השמונה-עשר' לחוקת ארצות-הברית. אף האישור הדרוש מצד שלושים ושש מדינות הושג בקלות רבה יותר מן המצופה, ורק שתי מדינות בלבד (קונטיקט ורוד אילנד) סירבו לאשר את התיקון. עם זאת ראוי להזכיר, שערב המלחמה ממש פרשו הקתולים מן התנועה שדגלה ב'איסור', שכן אופיה של התנועה נעשה קיצוני לטעמים ונשא גוונים נייטיביסטים מובהקים.¹⁹

זמן קצר לאחר ש'התיקון השמונה-עשר' נכנס לתוקפו (ינואר 1920) התברר, שהוא לא הצליח להשליט את ה'יובש' המיוחל במדינות הברית. ההפרות הגסות של ה'תיקון' יצרו אווירה של זלזול סביב סעיפי ה'תיקון' וסביב מערכת החוק כולה. כוחות מרכזיים שתמכו ב'תיקון' החלו להרהר מחדש לגבי נחיצותו. אף ארגון הגג של הכנסיות הפרוטסטנטיות לא ראה עצמו פטור מחקירה, שתברר אם היתה ל'תיקון' השפעה חיובית על הרגלי השתייה של העם האמריקני. בשנת 1925 פורסם הדין-וחשבון של ועדת חקירה מיוחדת שמונתה לשם כך. מחברי הדו"ח כמעט והסכימו לטענת המתנגדים ל'חוקי היובש', כי התחיקה הביאה לזלזול לא רק ב'תיקון' אלא במערכת החוק כולה. מסקנות הדו"ח לא אומצו על-ידי הרוב הנדרש ולא שינו לפיכך את המדיניות. עם זאת ברור, שארגון זה לא היה שלם עוד עם ה'תיקון' כבעבר. (כשבוטל ה'תיקון' בשנת 1933 ונעשו מאמצים לחדשו, הוא לא נתן ידו לכך פעם נוספת).²⁰ ארגונים אתאיסטים וארגונים אחרים, שהקדישו עצמם למאבק למען זכויות האזרח, היכו שנים ארוכות לאחר מכן על חטא על שלא לחמו בהפרות היומיומיות של זכויות אזרח יסודיות, שנבעו מרפורמה זו.²¹

בבחירות לנשיאות בשנת 1928 תמכו המפלגה הדמוקרטית ואלפרד סמית, מועמדה הקתולי, בביטול 'התיקון השמונה-עשר'. המפלגה הרפובליקנית, שלא רצתה בכך, ניצחה אז בבחירות. בשנת 1933, כשהיתה המפלגה הדמוקרטית בשלטון, בוטל ה'תיקון'. כיצד הגיבה היהדות האמריקנית על הגל הרפורמטורי השלישי של התנועה להינזרות ממשקאות משכרים? הארגונים היהודים — אלה הוותיקים ואלה שזה מקרוב הוקמו — היו עדיין חשדניים כלפי מטרותיה האמיתיות של תנועת ההינזרות. אך לאור התמיכה המרובה שזכתה בה התנועה, לא יכלו להמשיך ולתקוף אותה כפי שעשו בעבר. על כן אימצו את ההבחנה, שהיתה מקובלת גם על הקתולים בעניין 'חוקי היובש', בין חוקים שמטרתם לרסן את השימוש במשקה לבין חוקים שמטרתם למנוע את השימוש בו מכל וכל.

19 ראה: אלסטרום, שם (הערה 1), עמ' 831.

20 ראה: FCCA 1925 — Research Bulletin No. 5, The Prohibition Situation: שם (הערה 2),

ב, עמ' 336–338.

21 ראה מרקמן, שם (הערה 18), עמ' 348–349; F. Franklin, *What Prohibition has done to America*,

New York 1922

היהודים, כמו הקתולים, תמכו בחוקים מן הקטגוריה הראשונה, ובכך יש לראות פשרה בין ההשקפות השונות ביחס לפתרון הבעיה. גם התנועה הרפורמית, שהקדימה את שאר הארגונים היהודים בנטילת חלק פעיל בגל הרפורמות החברתיות, נמנעה מלחוות את דעתה ביחס לתנועת ההינזרות.²² עובדה זו מתבררת מתגובתה לחוק נוב קניון (1913). בעקבות החוק הציעו חברים בארגון הרבנים הרפורמים (Central Conference of American Rabbis), שארגונם יגלה את דעתו על תנועת ההינזרות ויאשר החלטה זו:

העם היהודי ידוע במנהגיו המאופקים. אלה אינם תוצאה של תחיקה מגבילה, אלא של מתן דוגמא. לנו הזכות להביע לכן את דעתנו על התנועה, שנולדה מקנאות, מתעלמת מן הצרכים המעשיים של החיים ומשולבת באמביציה של רודנים כנסייתיים. הוועדה חשה כי מתפקידו של גוף זה, המורכב ממורים בישראל, לנקוט עמדה בשאלת ה'הינזרות', המאימת להפוך לשאלה לאומית. הוועדה מציעה, שהאסיפה תפרסם את אהדתה להרגלי ההתאפקות ואת תמיכתה בתחיקה, שתכלול שימוש לרעה במסחר במשקאות משכרים. אבל באותו זמן תכריז, שתפיסתה המוסרית הדתית אינה מגנה שימוש צנוע במוצרים אלכוהוליים. אסיפה זו עומדת על קרקע של ערכי המוסר המקראיים והרבניים. בתנ"ך נאמר, כי יין ישמח לבב אנוש, וחז"ל מכריזים, שחטא הוא לאדם לסרב ליהנות ממתנות האל וכי הנזיר חוטא באשר הוא מונע מעצמו מה שהאל התיר.²³

מהצעת החלטה זו ברור, שמציעיה לא היו סבורים, כי המסר החברתי של תנועת ההינזרות דחק לגמרי את היבטיה הדתיים. עם זאת יש בה הסכמה לחקיקה, שתכלול את השימוש לרעה שנעשה במשקאות המשכרים, אך מסתבר, כי אף הסכמה כזו היתה מסויגת מדי באותם ימים מכדי שתאושר על-ידי הרפורמה.

עם השלמת ניסוחו של 'התיקון השמונה-עשר' בשנת 1917, שב ארגון הרבנים הרפורמים ועשה מאמץ נוסף לקבל החלטה כלשהי לגבי תנועת ההינזרות. הפעם אהדה ההחלטה שהוצעה את ה'תיקון' החוקתי. נאמר בה: 'אירגון הרבנים הרפורמים מבקש לפרסם את עמדתו לטובת תחיקה מיידית לגבי מסחר במשקאות חריפים כדי לענות על צרכיה של המלחמה, אשר ארצנו נתונה בה'.²⁴ אף-על-פי שהחלטה זו ביקשה לקשור את ה'איסור' אך ורק במלחמה, כאילו מדובר כאן בתקנה זמנית בלבד, לא אושרה ההחלטה. הארגונים היהודים לא תמכו בתנועת ההינזרות המוחלטת ממשקאות משכרים; הם לא ראו

²² ראה: R.B. Gittelsohn, 'The Conference Stance on Social Justice and Civil Rights', *Retrospect and Prospect, The Central Conference of American Rabbis 1884-1964* (edited by B. W. Korn), New-York 1965, pp. 81-113

²³ ראה: Central Conference of American Rabbis (=CCAR) 1914, p. 117

²⁴ ראה: CCAR 1917, p. 177

בעין יפה את החקיקה המדינית, לא כל שכן את החקיקה הפדראלית בתחום זה. יחד עם זה לא השתלבו היהודים במאבק שהתנהל סביב 'התיקון השמונה-עשר'. הם לא הזדהו עם הכוחות שתמכו בו, אך גם לא עם אלה שהתנגדו לו. מכל מקום, כאשר אושר 'התיקון', הם סברו, שעליהם לציית לו, כמו לכל חוק, בשם העיקרון הישן — דינא דמלכותא דינא. עם תחילת יישומו של 'התיקון השמונה-עשר' בינואר 1920, פרסמו לשכות מס' ההכנסה הוראות הנוגעות לסעיף השישי של חוק ה'איסור', שבו ניתן פטור לצרכים פולחניים. הפטור מן החוק, שנועד להגן על המאמינים מפגיעה בחופש דתם, התיר למנהיגים דתיים של כל הכנסיות לרכוש יין לצרכי כנסיותיהם ולצרכי החברים בהן. הארגונים הרבניים של התנועה הרפורמית והקונסרבטיבית עמדו על זכותם ליהנות מן הפטור, ולא הסכימו שקבוצת רבנים אורתודוקסים תקבל את המונופול על חלוקת הרשיונות לקניית היינות התוססים. הרב מקס דרוב (Drob), יושב ראש הוועדה לשמירת המצוות (Committee on Religious Observance) של ארגון בתי-הכנסת של התנועה הקונסרבטיבית (United Synagogue), תיאר את מאמציו להבטיח את זכות תנועתו ליהנות מן הפטור. הוא סיפר, שהוועדה תחת חסותו היתה עסוקה בשלושת החודשים הראשונים של שנת 1920 בדאגה לכך, שהזכויות של הקהילות ושל הרבנים המשתייכים לתנועה הקונסרבטיבית יישמרו על-פי 'התיקון השמונה-עשר'. 'אנו שמחים לומר' — נאמר בדו"ח הוועדה — 'שבאדיבותו של לואיס מארשאל הוצגה תביעתנו בפני הרשויות בווינגטון והובטחו התקנות, שיאפשרו לחברים בארגון הקהילות הקונסרבטיביות להשיג יין למטרות דתיות'. נשיא ארגון הרבנים הרפורמים הוסמך אף הוא לבחון את זכותם של הרבנים לחתום על בקשות ליין למטרות טכסיות.²⁵

גופים שונים ביהדות חזו מראש את השימושים לרעה ואת אי הנעימות העלולים לצמוח מן הפטור. מיכנה היהדות אינו היררכי כמו זה של הכנסייה הקתולית; הוא אף אינו דומה לזה של הכנסיות הפרוטסטנטיות, מבחינה זו שאין בו גוף עליון אחד, שאליו נושאים הכל את עיניהם. כך עלול לקרות, שאנשים אשר יקראו לעצמם רבנים, אף שלא קיבלו הכשרה לכך, יקימו קהילות פיקטיביות ובהתאם לחוק יהיו זכאים להבטיח יין לבני 'קהילתם'. יתר על כן, היין משמש את הנוצרים בעיקר בכנסיותיהם ואילו היהודים נזקקים לו בבתיהם, ודבר זה יכביד בוודאי על הפיקוח על השימוש ביו. מורת רוח רבה עוררו גם התקנות המצורפות לפטור, שחייבו את הרבנים לתווך באופן ישיר בין הסוחרים והלקוחות. בשל כל זה הציעו הארגונים היהודים את עזרתם לשלטונות וביקשו לצרף לחוק הליכים, שימנעו הונאות. הם גם הביאו לידיעתם של השלטונות את מועדי החגים ואת רשימת האירועים

²⁵ ראה מכתבו של לואיס מארשאל אל אליאס א' כהן מתאריך 25 בינואר 1923. בארכיון מאגנס, מס' *The United Synagogue of America, Eighth Annual Convention, February 1920; CCAR 1920*; P31541 p. 18. ספר היובל של אגודת הרבנים האורתודוקסים בארצות הברית וקנדה, ניו-יארק תרפ"ח, עמ' צו, קו.

היהודיים, שיש בהם צורך ביינות. כמה מהם, שחששו מפני הבאות, פעלו למען שיתוף פעולה בין הארגונים הרבניים, ובמיוחד רצו בשיתוף פעולה עם ארגון הרבנים האורתודוקסים, כי רק באמצעותו יתאפשר מעקב אחר נתינת הרשיונות לקניית היין. ראויים לציון בעניין זה מאמציהם של 'הועד היהודי האמריקני', שבראשו עמד לואיס מארשאל, של ה'קהילה' (לאחר פרישת 'מאגנס עמד בראשה אליאס כהן) ושל ארגון הרבנים הרפורמים.²⁶

זמן קצר לאחר שהוחל במימוש 'התיקון השמונה-עשר' הלכה למעשה, התברר, שהפרות גסות שלו הפכו למציאות יומיומית והשימוש לרעה שנעשה בפטור ווקן למעשה את ה'תיקון' מתוכנו. חלקם של היהודים בהפרת החוק הובלט מאוד. העיתונות עשתה פרסום רב לקהילות המדומות, שהוקמו אך ורק כדי לנצל את הפטור, ול'רבנים' שעמדו בראשן. כותרות כגון: 'רבנים יהודים קצרו סכומים אגדיים על ידי שימת חוקי היובש לקלס', 'מאגרים גדולים בלתי חוקיים נמכרו כיין סקרמנטלי', הפכו לדבר של יום-יום.²⁷ הרבנות היהודית תוארה כמכשיר המסייע בהברחת משקאות חריפים, ושם ישראל חולל. במכתב שכתב לאליאס כהן בעניין זה קובע לואיס מארשאל מתוך מרירות רבה, שלא קרה דבר באותה ארץ, שכה השפיל את משרת הרבנות, כמו הדבר הזה.²⁸

כדי להבין נכונה את מצבם של היהודים באותו זמן, יש לזכור את הנייטיביזם, שפרח בשנות המלחמה ובשנים שלאחריה ואשר הביא בסופו של דבר להגבלת ההגירה, וכן יש לזכור את הקו-קלוקס-קלאן ואת התקפותיו האנטישמיות הארסיות (בעבר היו חיציו מכוונים כלפי קתולים וכושים בלבד). עלינו לזכור גם שה'פרוטוקולים של זקני ציון' ופרסומים אנטישמיים אחרים החלו להתפרסם משנות העשרים בעתונות של הנרי פורד *The Dearborn Independent*. פרסומים אלה 'חשפו' את מזימתם של 'זקני ציון' להשתלט על העולם באמצעות ההון הבינלאומי, והטילו ספק בכושרם של היהודים להיות פטריאטים אמיתיים. אם זוכרים גם, שכל הארגונים הנייטיביסטים היו 'יבשים', דומה שניתן להבין טוב יותר לאיזו עמדה רגישה נקלע הציבור היהודי, כשפורסמו השערוריות אשר נבעו מניצול לרעה של ה'פטור' מחוק ה'יובש'.²⁹

²⁶ ראה: 24, 1; 25, 5; 1, 2; *The New York Times* 1921, Dec. 24, 1; ומכתבו של לואיס מארשאל אל משה ז' מרגוליות מתאריך 20 במרץ 1920 (המכתב הובא בתוך: C. Reznikoff, *Louis Marshall Champion of Liberty* [Selected Papers and Addresses], Philadelphia 1957, II, pp. 933-934) וראה עוד מכתבו של מארשאל אל אליאס א' כהן מתאריך 25 בינואר 1923: מכתבו של כהן אל מארשאל מתאריך 26 בינואר 1923: מכתבו של מארשאל אל כהן מתאריך 28 בינואר 1923, וכן מכתבו של כהן אל מארשאל מיום 2 בפברואר 1923. על-פי ארכיון מאגנס, מס' 1541 P3; *American Jewish Year Book (=AJYB)* 1922-1923, p. 23; וראה: *CCAR* 1920, p. 22; 1921, p. 91

²⁷ ראה: 107; *The American Hebrew*, Feb. 23, 1923, p. 477; *CCAR* 1922, p. 107.

²⁸ ראה מכתבו של מארשאל אל אליאס א' כהן מיום 25 בינואר 1923. על-פי ארכיון מאגנס, מס' 1541 P3.

²⁹ ראה: 211-257, 261-262, *G. Myers, History of Bigotry in the United States*, New-York 1960², pp. 277-313.

הארגונים היהודיים עשו מאמצים מרובים כדי להצניע את דיוניהם בעניינים אלה וכדי להרגיע את הרוחות מבחוץ. הם פרסמו החלטות גינוי חריפות כנגד השימוש לרעה שנעשה בפטור. עמדת ההתגוננות שאליה נדחקו הפעם – בדומה לעמדת ההתגוננות שאליה נקלעו הקתולים הליברלים במאה התשע-עשרה – מנעה מהם להיתלות בהפרות הגסות של החוק, שהציבור כולו היה אחראי להן. הם לא העזו לקשור את השימוש לרעה שנעשה בפטור בחקיקה עצמה, שאין הציבור יכול לעמוד בה. הם לא טענו, דרך משל, שהחקיקה היא משגה, בהמיטה קלון על מערכת החוק והמשפט. ובוודאי לא ניסו להציג את החקיקה כהתערבות גסה של הכנסייה בענייניה של המדינה או כפגיעה בזכויות הפרט, בחירותו וברכשו – כפי שטענו כבר חלקים הולכים וגדלים בציבוריות האמריקנית. הם גם לא הרשו לעצמם לציין את העובדה הפשוטה, שמעולם לא נתנו ידם לתנועה שקראה להינזרות ממשקה. לעומת זאת המשיכו במאמציהם לסייע לרשות המחוקקת לנסח תקנות טובות יותר, שיקשו על הניצול לרעה של הפטור, וכן המשיכו לחתור לקראת שיתוף פעולה בין הארגונים הרבניים, כי רק באמצעותו, כאמור, אפשר היה לפקח על חלוקת הרשיונות.³⁰ אך הצעד המעניין מכל שהוצע על ידם היה ויתור מרצון על הזכות ליהנות מן הפטור. רבנים קונסרבטיבים כרב משה חיימסון ורבנים רפורמים כקופמן קוהלר ויוליוס ראפורט גילו כבר בשנת 1920, עם פרסום התקנות הנוגעות לפטור, את דעתם, שאין הכרח על-פי ההלכה להשתמש ביינות תוססים. אפשר לדעתם להשתמש במיץ ענבים או בייץ צימוקים, שלא נכללו כלל ב'איסור'.³¹

הרב יוליוס ראפורט חיבר חוות-דעת מפורטת בעניין זה. בראשיתה התחקה אחר שורשי המנהג לכלול יין בטכסים שונים. הוא הצביע על הקשר הטבעי שבין המציאות הארץ-ישראלית, המשופעת בגפנים, לבין השימוש בייץ לצרכים דתיים. הוא טען, שחכמי ישראל בדורות המאוחרים יותר היו ערים לעובדה, שלא בכל הארצות שאליהן הגיעו היה היין בנמצא, ולכן מצאו לו תחליפים, או שוויתרו על השימוש בו מכל וכל. ראפורט מבסס את פסיקתו על ההנחה, שהקשיים הכרוכים בהשגת יינות תוססים במציאות האמריקנית שלאחר 'התיקון השמונה-עשר' הם כה מרובים ומשפילים, עד שאפשר להשוותם למציאות, שבה אין יין בנמצא או בהישג יד. כאן כמו שם מותר להשתמש, לדעתו, ביינות שלא תססו, להסתפק במשקאות אחרים או לוותר עליהם לגמרי. הוא גם מצטט סמכויות הלכתיות,

³⁰ ראה: *AJYB* 1922-1923, p. 231; 1923-1924, pp. 377-378; *CCAR* 1921, p. 80; *49 Annual Report*.
³¹ *Union of American Hebrew Congregation (=UAHC)*, 1923, p. 9330. וכן ראה מכתבו של אליאס א' כהן אל מארשאל מיום 26 בינואר 1923, על-פי ארכיון מאגנס, מס' P3 1541. *The United Synagogue of America*, Jan. 1922; *The American Hebrew*, Jan. 27. 1922; 'Union of Orthodox Rabbis of U.S. disapproves of abuse of Privilege', *The New York Times*, May 6, 3; 4, 1924.
 ראה מכתבו של מארשאל אל מ"ש מרגוליות מיום 20 במרץ 1920, על-פי רוניקוף, שם (הערה 26), ב, עמ' 934-933. *CCAR* 1920, pp. 18, 108-112; M. Hyamson, *Jewish Concept of Wine and its Use*, New York, 1922.

שהכשירו את היינות הלא-תוססים לכל הטכסים שבהם נדרש יין.³² חוות דעת הלכתיות נוספות הביאו לעניין זה הרב קופמן קוהלר. בעקבות פסיקתם של הרבנים הרפורמים הנזכרים הכריז ארגונם כבר בשנת 1921, שהוא מותר על הזכות השמורה לו בחוק ליהנות מיינות תוססים.³³

נשיא ארגון הרבנים הרפורמים באותה שנה, הרב ליאו פרנקלין, סיפר כיצד קיים הלכה למעשה את החלטת ארגונו. הוא מדווח על איגרות רבות שקיבל מרבנים מכל חלקי המדינה, שביקשו לדעת אם בסמכותו להוציא את הרשיון הדרוש להם להבטחת יין למטרות טכסיות לחברים בקהילותיהם. לדבריו רק מעטים מן הפונים היו חברי הארגונים הרפורמים, לעומת רוב הפונים, שלא היו חברים בהתאגדות רבנית איזושהי, ובלא יוצא מן הכלל אף לא היו ידועים לו. פרנקלין פעל ברוח ההחלטה, שאושרה במוסדות ארגונו לגבי יין סקרמנטלי, וסירב להוציא רשיונות כאלה.³⁴ בשנים הראשונות לאכיפתו של 'התיקון השמונה-עשר' (1920–1921) נמנעו הרפורמים מלחלוק על מניעי האורתודוקסים, שהאמינו בתום לב כי יין תוסס הוא חיוני למילוי חובותיהם הדתיות.³⁵

בשנת 1921 פנה ארגון הרבנים הקונסרבטיבים (Rabbinical Assembly) אל הרב לוי גינצבורג ושאלו, אם אכן יין תוסס הוא חיוני לטכסים היהודיים. את פסיקתו פרסם גינצבורג בעברית ובאנגלית. בעברית הרצה את דעתו בחוברת הקרויה 'תשובה בדבר יינות הכשרים והפסולים למצוה' (ניו-ארק תרפ"ב). תשובתו בשפה האנגלית ניתנה תחת הכותרת: *A Response to the Question Whether Unfermented Wine May be Used in Jewish Ceremonies*.³⁵ כפי שכבר מורות הכותרות קיימים כמה הבדלים בדרך שבה הציג גינצבורג את פסיקתו בשתי הלשונויות. התשובה בעברית היא תשובה למדנית המיועדת לבעלי ההלכה והיא כתובה בסגנון רבני מובהק. התשובה דנה לא רק בשאלה אם יין תוסס חיוני לקידוש, להבדלה ולשאר הטכסים הדתיים, אלא מונה אחד לאחד ט"ו סוגי יינות. גינצבורג דן בכל הסוגיות שבתלמוד החשובות לעניין, מביא את דברי הראשונים והאחרונים ומסתמך על ספרי מנהגות תוך דיוק בנוסחאות שבכתב-יד. רק בסוף תשובתו העברית שומעים אנו הד לאותה מצוקה, שבה היה שרוי הציבור היהודי בעקבות השימושים לרעה שנעשו בפטור מ'חוקי היובש'. התשובה באנגלית לעומת זאת לא נועדה לתלמידי חכמים דווקא, אלא להדיוטות ולאלה שאינם בני ברית. בראשיתה מתאר גינצבורג את המבוכה הרבה, שהביאה את ארגון הרבנים הקונסרבטיבים לפנות אליו בשאלה בדבר כשרותם של היינות. במבוא לדיון ההלכתי הוא מתחקה אחר מקורו של המנהג לשלב יין

³² ראה: CCAR 1920, pp. 108–112.

³³ ראה: CCAR 1921, pp. 23, 80, 91, 116.

³⁴ ראה: UAHC 1919, 45 Annual Report, pp. 8426–8427; CCAR 1920, p. 18.

³⁵ ראה: CCAR 1921, p. 117.

³⁵ נתפרסמה ב-*AJYB* 1923–1924, עמ' 401–425.

בטכסים שונים. לדעתו נתנו החכמים גושפנקא דתית לשתיית היין על-ידי הוספת ברכה מיוחדת לכבודו, קשירתו לאירועים מסוימים והגדרת כמות היין הנדרשת לטכסים השונים. במבואו זה הוא מביא גם את רשימת האירועים, אשר בהם משתמשים ביינות, ומציין גם מתי והיכן הוזכרו לראשונה במקורות היהודיים. תוך כדי כך הוא לא רק מונה ומגביל את מספר הטכסים שבהם יש צורך בייין, אלא גם חוזר ומדגיש, שהכמות הנדרשת למילוי הטכסים היא מוגדרת ומועטת.³⁶ הדיון ההלכתי עצמו קצר בהרבה מזה המצוי בנוסח העברי ותכליתו ברורה: לעודד את הציבור היהודי לוותר מרצונו על הזכויות שהעניק לו הפטור מחוק ה'יובש'.

לגופו של דבר אין גינצבורג פוטר את עצמו מברור הלכתי נוקב, כפי שעשו הרבנים הרפורמים, וכדי להכשיר את מיץ הענבים הוא נזקק לשלוש שאלות: (א) האם מיץ ענבים הוא יין כשר לקידוש ולהבדלה? (ב) האם מצווה מן המובחר היא להשתמש בייין תוסס ורק בדיעבד מותר להשתמש במיץ ענבים? (ג) האם מצד המנהג יש פסול כלשהו במיץ ענבים? שתי בעיות עיקריות במיץ הענבים עוררו ספק בדבר כשרותו. בעיה אחת קשורה באחת מתכונותיו, בתסיסתו, ושאלה היא אם יין שלא תסס נחשב לייין לכל דבר. בעיה אחרת קשורה בתהליך הכנתו: כדי למנוע את תסיסתו של מיץ הענבים הוא עובר תהליך של חימום, מעין בישול, ושאלה היא אם פוסל אותו תהליך זה מלשמש לקידוש ולהבדלה. השימוש היחיד בייין לצורכי פולחן שהוזכר בתורה קשור לעבודת המקדש, לנסכים, וחכמי התלמוד הקלו בעניין היינות הכשרים לקידוש ולהבדלה ביחס ליינות הכשרים לניסוך על המזבח. אותם יינות פחות משובחים, שרק בדיעבד הוכשרו לנסכים, נחשבו מלכתחילה לכשרים לקידוש. גינצבורג משווה את מיץ הענבים לייין, שנקרא בתלמוד 'יין מגתו', דהיינו, יין חדש שלא עברו עליו ארבעים יום, שהוא פרק הזמן הנדרש לתסיסה. יין זה היה כשר בדיעבד למזבח ולכן הוא כשר מלכתחילה לקידוש ולהבדלה. בסיכום תשובתו העברית הוא כותב לעניין התסיסה: 'כבר ראינו שלא נחלק אדם על ההלכה הפסוקה שבתלמוד, שמקדשין על יין מגתו לכתחילה'.³⁷

ובאשר לתהליך החימום המונע את תסיסת מיץ הענבים: בישול בייין נחשב לתהליך המשנה את היין מבריייתו, ולכן הוא פוסלו. יין מבושל פסול לפיכך למזבח, גם מלכתחילה וגם בדיעבד, ומשום כך אינו ראוי אף לקידוש. גינצבורג מתבסס על חוות-דעתם של מומחים לייצור מיץ ענבים, שאין צורך בהרתחת היין ובבישולו כדי למנוע את תסיסתו, ודי בחימומו בלבד. הוא משווה לעניין זה את מיץ הענבים לייין אליסטון המוזכר בתלמוד, שלפי אחד הפירושים הכשירו אותו חכמים. לדעתו, מיץ הענבים, שהוא כייין אליסטון, כשר

³⁶ ראה שם (הערה 35), עמ' 401–407.

³⁷ ראה: ל' גינצבורג, תשובה בדבר יינות הכשרים והפסולים למצוה, ניר-ארק תרפ"ב, עמ' 70.

בדיעבד למזבח ולכתחילה לקידוש. ואלה דברי הפסק שלו בעניין זה: 'כדי שלא יאמרו הדקרנים הרי זה בא להתיר יין מבושל שנחלקו בו רבותינו הראשונים לא אמנע מלהודיע ברכים כי המשקה "מהול ענבים" [=מיץ ענבים] אינו יין מבושל. שאינם מחממין אותו עד כדי רתיחה ופחות מזה אינו נקרא יין מבושל'.³⁸

באשר לשאלה אם מצווה מן המוכחר היא לקדש על יין ישן — גם כאן לא היתה מלאכת הפסיקה קלה בעיניו. גינצבורג הביא חוות-דעת של גדולי הלכה מן הראשונים והאחרונים ומספרי מנהגות, אשר מהם עולה, שאכן מצווה מן המוכחר לקדש על יין ישן. לפיכך הוא טרח להוכיח, שמסקנה זו מוטעית.³⁹

באשר לשאלה השלישית — האם מצד המנהג יש פסול כלשהו במיץ ענבים — סבור גינצבורג, שמנהג אבותינו תורה היא, אך רק בתנאי שמצטרפת אליו כוונה מיוחדת, אבל באשר ליין ישן —

בודאי אין ספק הוא שבדורות שלפנינו רוב היינות של מצוה ושל רשות שעלה על השולחן היה יין ישן, שלא היו בקיאים איך להעצר תסיסת היין ואחר מ' יום כבר נתגבר בו כוח האלקאהאלי והיה למשקה משכר. אבל טפשות גדולה היא לאמר כיוון שבדורות הראשונים לא היה יין חדש מצוי לכן גם אנו בדורותינו מחוייבים שלא לשנות המנהג ואף שרוב היין הנמכר בשוק הוא עתה יין חדש... והיעלה על לב איש לאמר שכיוון שבדורות שלפנינו הדליקו בכתי כנסיות נרות של חלב ושל שעוה אין לשנות המנהג ואסור להדליק שם נר של גאס ועלעקטריק.

גינצבורג חותם את תשובתו מתוך ביטחון, שאין אף פקפוק קל בהתרת מיץ ענבים. יתר על כן, הוא מאמין שכל גדולי התורה יסכימו לדבריו ויזהירו את העם 'לבלי לכת אחרי אלה אשר ביין שגו ובשכר תעו... ושם ישראל יקדישו להתרחק מן הכעור ומן הדומה לו, כי עם קדוש אתה לה' אלהיך'.⁴⁰

ארגון הרבנים הקונסרבטיבים המסונף לסמינר היהודי התיאולוגי בניו-יורק, ובעקבותיו ארגון הקהילות הקונסרבטיביות (United Synagogue), אישרו את חוות-הדעת של גינצבורג, שאין צורך ביינות תוססים לקיום הטכסים הדתיים. אף-על-פי-כן לא ידוע אם הפסיקו הקונסרבטיבים לספק רשיונות לאותם רבנים שביקשו אותם, כפי שעשתה הרפורמה. הקונסרבטיבים היו גם ערים לעובדה, שהשימוש במיץ הענבים לא היה רווח ושל לא היה כנמצא יקב שייצר מיץ ענבים בהתאם לכל הדרישות האורתודוכסיות, ולכן הציעו פתרונות מעשיים לתיקון המצב.⁴¹

³⁸ גינצבורג, שם, עמ' 47–48, 70.

³⁹ גינצבורג, שם, עמ' 56–59.

⁴⁰ ראה גינצבורג, שם, עמ' 70–71.

⁴¹ ראה: *The New York Times*, Jan. 25, 5; 2, 1922.

יותר מרצון על הזכות ליהנות מן הפטור, שצורף לחוק ה'יובש', היה בו כדי לשנות את פני המציאות המביכה, לו היתה האורתודוקסיה מצטרפת לצעד כזה, שהרי היא היתה הצרכנית העיקרית של היינות. אבל האורתודוקסיה היתה מאוחדת בדעתה, שיין תוסס הוא חיוני למילוי חובות הפולחן היהודי. כבר בשנת 1920 תבע לואיס מארשאל מהרב שלום א' יפה ומרמ"ז מרגוליות, שנמנו על ארגון האורתודוקסים (Union of Orthodox Jewish Rabbis), כאשר השניים מיהרו לווינגטון כדי להשיג את המונופול על הפצת היין, לנמק בכתב מדוע הם סבורים, שיין תוסס חיוני לטכסים היהודים. הם לא נענו לבקשתו, גם כשדחק בהם שוב ושוב בטענה, שעליהם מוטלת חובת ההוכחה.⁴² השתמטותם של הרבנים האורתודוקסים מהתמודדות הלכתית עם חוות־דעת כגון זו של גינצבורג לא היה בה כדי להפחית מתוקפה שלחביעתם ליינות תוססים. בשאלה זו נגע אליאס כהן, במכתבו מה־26 בינואר 1923 ללואיס מארשאל:

בין אם שני הרבנים, שאת שמותיהם הזכרת [הכוונה לרבנים יפה ומרגוליות], כתבו כפי שהבטיחו תקציר מנומק המאשר את עמדתם, שיין תוסס חיוני לטכסינו הדתיים, ובין שלא עשו זאת, המציאות בעינה עומדת. ההמון הגדול של יהודים אורתודוקסים בעיר זו [ניו יורק] מאמין, שבמשך יותר מאלפיים שנה שימש יין תוסס בטכסים, ואם כך הוא הרי הם זכאים, כפי שהחוקה מכירה בכך, לשימוש הולם ביין זה למטרות טכסיות.⁴³

למעשה לא שיתפה היהדות האורתודוקסית פעולה עם הזרמים האחרים ביהדות האמריקנית. היא גם לא נכנסה אתם לפולמוס הלכתי בדבר חיוניותם של היינות התוססים לקיום הצרכים הדתיים, מכיוון שברור היה לה שידה לא תהיה על העליונה בפולמוס כזה. תנאי המציאות המיוחדת של אותם ימים הם שהכתיבו את עמדתה. יש לזכור, שחלק נכבד מן היהדות האורתודוקסית לא היה כפוף לארגוניה וממילא החלטות שהיתה מקבלת בעניין היינות התוססים לא היו בעלות משמעות מעשית מרחיקת לכת. זאת ועוד: השימוש במיין ענבים לצרכים דתיים עורר קשיים מסוימים, שכן מיין ענבים כשר, כאמור, לא היה תמיד בהישג יד. נוסף לכך, על־פי התקנות המצורפות לחוקי ה'יובש', תיווכו הרבנים בין הרשויות ללקוחות ותמורת זה זכו בתשלומים מסוימים. ביטול התקנות הנזכרות היה מקפח מקור פרנסה חיוני, אולי בלעדי, שנודמן למאות רבנים, ובכך ודאי לא רצו.

⁴² ראה מכתבו של מארשאל אל רמ"ז מרגוליות מיום 20 במרץ 1920 וכן מכתבו אל אלברט ד' לסקר מיום 7 ביוני 1923, על־פי רוניקוף, שם (הערה 26), ב, עמ' 933–935. וכן ראה מכתבו של אליאס א' כהן אל מארשאל מיום 24 בינואר 1923. מכתבו של מארשאל אל כהן מיום 25 בינואר 1923 ומכתבו של כהן אל מארשאל מיום 2 בפברואר 1923.

⁴³ ראה מכתבו של כהן אל מארשאל מיום 26 בינואר 1923, על־פי ארכיון מאגנס, מס' P3 1541.

בינתיים לא נתמעטו השערוריות סביב ה'רבנים', המערימים על החוק.⁴⁴ כשראה ארגון הרבנים הרפורמים שאין מוצא מן הסבך, שקל נקיטת צעד קיצוני לבלימת הנגע. כבר בשנת 1921 הציע נשיא ארגון הרבנים הרפורמים, הרב ליאו פרנקלין, לתבוע את ביטול הסעיף השישי ל'תיקון השמונה-עשר', סעיף שהתיר יינות לצרכים פולחניים.⁴⁵ שנה לאחר מכן נערך משאל בין חברי הארגון לגבי הצעתו של פרנקלין. תוצאות המשאל היו ביחס של שלושה לעומת אחד לטובת פעולה, שתבטיח ערעור על הסעיף הנזכר. ערעור על הקטע ב'תיקון' המתיר יינות תוססים לצרכים דתיים, פירושו המעשי היה, שלא רק היהודים אלא גם הכנסיות הנוצריות לא יוכלו ליהנות עוד מפריבילגיה זו. ההצעה לביטול הפטור, שכבר היו לה מהלכים בקרב גורמים שונים בציבור האמריקני, עוררה מורת רוח רבה בקרב כמה מן הכנסיות, שמחו נגדה וראו בה הפרה של חופש הדת.⁴⁶ מחאתן שינתה את עמדתו של ארגון הרבנים הרפורמים. אף שתוצאות המשאל הפנימי חיבו, כאמור, פעולה שתערער על החוק, שקל הארגון פעם נוספת ובכבוד ראש — כדבריו — צעד זה. הוא הגיע למסקנה, שאם יעשה כן, לא רק יבוא לכלל עימות עם הכנסיות הנוצריות, אלא גם יפגע בעקרון כה חשוב כעקרון חופש הדת. הבקשה לביטול הפטור מכל וכל נראתה לו כצעד בלתי נכון, והוא ניסח את תביעתו מחדש בצורה מסויגת יותר. הארגון תבע, שיבוטלו אותם סעיפים ותקנות בפטור, אשר איפשרו ליהודים ליהנות מיינות תוססים. בנוסח ההחלטה שאושר על-ידי ארגון הרבנים הרפורמים וטולגרף למפקח מס-ההכנסה ב-2 בפברואר 1922, נאמר: 'הפירוש שניתן על-ידי משרד מס-ההכנסה לסעיף של חוק הוולסטד (Volstead Act), שלפיו ניתנה לרבנים רשות לאשר בקשות ליין סקרמנטאלי אשר הוגשו על-ידי יהודים, איננו תואם את דרישות החוק הדתי היהודי. סמכויות רבניות קונסרבטיביות ראשיות מסכימות עם הקונפנס, שבהתאם לדרישות החוק היהודי המסורתי, יין שאינו תוסס מותר לכל המטרות הטכסיות היהודיות. ארגון הרבנים הרפורמים דורש בהתאם לכך ממפקח מס-ההכנסה לבטל תקנה זו'. כשלא נענו פנו למפקח שנית ב-15 בפברואר.⁴⁷ בינואר 1923 הלך ארגון הקהילות הרפורמיות (Union of American Hebrew Congregations) בעקבות ארגון הרבנים שלו, ולאחר שאימץ את הכרעותיו ההלכתיות, פנה גם הוא למפקח מס-ההכנסה, כדי שיפעל לביטול התקנות המתירות ליהודים ליהנות

⁴⁴ לפי נתונים רשמיים מוואשינגטון הגידול בצריכת גאלונים של יין סקרמנטלי היה כדלקמן: 1921 — אין מספרים רשמיים; 1922 — 2,138,909; 1923 — 2,503,489; 1924 — 2,944,764. לפי מספרים אלה יוצא, שכל איש, אשה וילד יהודים צרכו גאלון יין לשנה. שני המרכזים, אשר בהם נרשמו המספרים הגדולים ביותר של הפרות החוק היו ניו-יורק וקליפורניה, ראה: L.R. Sack, 'The Sacramental Wine Scandal — How the Privilege Accorded by Congress for Jewish Ceremonial Observance is Abused', *The American Hebrew*, March 20, 1925

⁴⁵ ראה: CCAR 1921, p. 116

⁴⁶ ראה: *The New York Times*, 1921, Dec. 24, 1; 3, Dec. 25, 5; 1, 2. כמה מהכנסיות אף טענו, שכמעט שלא נרשמו הפרות לחובתן ואין הן חייבות לסבול בגלל השימוש לרעה שעשו בחוק רבנים יהודים.

⁴⁷ ראה: CCAR 1922, pp. 108-109

מיינות תוססים.⁴⁸ לפנייה זו היה הר רב בעיתונות והיא עוררה רוגז בציבור היהודי. בפניותיהם למפקח מס-ההכנסה הסתמכו הארגונים הרפורמים גם על חוות-הדעת של הרבנים הקונסרבטיבים, אך למרות הדמיון שבין השקפתה של התנועה הקונסרבטיבית לזו של התנועה הרפורמית ולמרות חרדתן המשותפת מן הניצול לרעה שנעשה בפטור מחוקי ה"יובש", לא מיהרו הקונסרבטיבים לקבל החלטות מעשיות ואף לא שיתפו פעולה עם הרפורמה.⁴⁹

הרפורמה היתה היחידה שדנה בדרישה לבטל את הפטור שצורף ל'תיקון השמונה-עשר'. גם כשחזרה בה מן ההצעה לבטל את הפטור כולו, ועמדה על כך, שרק התקנות הנוגעות לציבור היהודי 'בוטלו', לא גילתה בכך דאגה מרובה לעקרון ההפרדה בין כנסייה ומדינה ולעקרון חופש הדת. היא פגעה בחופש הדת של אותו ציבור יהודי, אשר האמין שיון תוסס הוא חיוני לטכסיו הדתיים. קשה גם לומר, שכאשר תבעה הרפורמה מן המדינה להכיר כפירוש המקובל עליה בעניין היינות התוססים כפירוש המחייב את היהדות כולה, אכן גילתה חרדה לעקרון ההפרדה. פנייתה של הרפורמה לשלטונות מתבלטת בקיצוניותה עוד יותר אם זוכרים, שהיא היתה רגישה במיוחד לעקרונות ההפרדה בין כנסייה ומדינה. דבריה יצאו חלוצים לפני המחנה כדי להגן על זכויותיהם של היהודים בשם העקרונות הנזכרים. בראשית המאה אף מיסדה הרפורמה את מאבקה למען זכויותיהם הדתיות של היהודים והקימה ועדה מיוחדת 'לכנסיה ומדינה' (Committee on Church and State).⁵⁰ ויש להדגיש, כי הפנייה לשלטונות מס-ההכנסה היתה רק ביטוי אחד לתפנית שחלה בעמדת הרפורמה לגבי תנועת ה'איסור' כולה. עד לאישורו של 'התיקון השמונה-עשר', היתה עמדתה של הרפורמה כלפי ה'איסור', כאמור, עמדה נייטרלית. אך בשנים הראשונות למימושו שינתה היא את טעמה ועמדתה נעשתה אוהדת אותו יותר ויותר. הרב אברהם סימון, בשעה ששימש כנשיא ארגון הרבנים הרפורמים, ייחד ל'איסור' חלק מנאומו לשנת 1924. בין שאר דבריו אמר: 'כשאין מצליחים לכפות את החוק, אין פירושו שהחוק הוא חסר משמעות... תיקון החוק הוא הודאה בחולשה... אנחנו לצד החוק, ואנחנו לצד חוק זה כחלק מן החוקה. יש לכפותו בצורה טובה יותר. תפקידה של האסיפה שלנו הוא לעשות את החוק אכיף על-ידי דוגמא אישית ומאמץ משותף'.⁵¹

⁴⁸ ראה: *UAHC* 1923, p. 9330. הרשויות לא רק שלא נענו לבקשות מעין אלה, אלא אף ראו חובה לעצמן להודיע, שמעולם לא צידדו בביטול הסעיף השישי ל'תיקון השמונה-עשר'. הפטור שהוענק לצרכים פולחניים לא נבע מנדיבות לבם של הממונים על ביצוע החוק, אלא היה חלק בלתי נפרד מן 'התיקון השמונה-עשר' והתבסס על התיקון הראשון. הם המליצו לפיכך על פתרונות יהודיים פנימיים. ראה, למשל: *The New York Times*, Dec. 25, 5; 1, 2, 1921.

⁴⁹ ראה: *CCAR* 1922, pp. 108-109.

⁵⁰ ראה: ש' יהלום, יהדות ארצות הברית ושאלת ההפרדה בין כנסייה ומדינה, חיבור לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה, ירושלים תשמ"א.

⁵¹ ראה: *CCAR* 1924, p. 144.

התמיכה שמצא 'התיקון השמונה-עשר' בשנים אלה בקרב ארגון הרבנים הרפורמים בולטת על רקע היסוסיו של ארגון הגג של הכנסיות הפרוטסטנטיות (ראה לעיל) ושל גורמים רחבים בציבור האמריקני. אפשר לטעון, ששינוי העמדה כלפי ה'איסור' לא נעשה מתוך שכנוע פנימי, אלא היה מס'שפתיים ששילמה הרפורמה בנסיונה לטהר את שמה של היהדות. מכל מקום בעינה עומדת העובדה, שאישים שונים ברפורמה עברו את המתרס והודיעו על תמיכתם ב'איסור'.

מה גרם לרפורמה לצאת מגדרה? אין ספק, שתנועה זו היתה מעורבת בחיים הכלליים יותר משאר הציבוריות היהודית והיתה רגישה ממנה לתגובות מבחוץ. יחד עם זאת היה קיים ניכור רב בינה לבין המוני היהודים. הטכסים הדתיים, שתפסו מקום משני בהשקפת עולמה, הקלו בוודאי על החלטתה לוותר הלכה למעשה על הפטור מחוק ה'יובש' והקשו עליה להבין לליכס של היהודים האורתודוקסים שומרי המצוות.

תביעתה של היהדות הרפורמית לבטל את התקנה המאפשרת ליהודים להשתמש ביינות תוססים עוררה סערת רוחות בקרב הציבור היהודי. על תביעה זו יצא הקצף לא רק בקרב חוגים אורתודוקסים; מיד לאחר שנתפרסמה בעיתונות פנייתו של ארגון הקהילות הרפורמיות למפקח מס'ההכנסה, שלחה ה'קהילה' מכתב מחאה לשלטונות ובו גינתה את הכרעותיה ההלכתיות של הרפורמה ואת הסמכות שנטלה לעצמה לדבר בשם הציבור היהודי כולו. ממכתב שכתב אליאס כהן ב-26 בינואר 1923 ללואיס מארשאל עולה הרגשת התסכול והעלבון שנגרמה לחלק נכבד מן הציבור היהודי בשל פנייתה של הרפורמה למפקח מס'ההכנסה. בין השאר כותב אליאס כהן על אסיפות כגון זו של ארגון הקהילות הרפורמיות, שאישרה את הפנייה למפקח מס'ההכנסה, שהן 'שמות ללעג וממעטות בערכו של מספר גדול של יהודים דוברי אידיש בארץ זו, מקטינות ומשפילות את הרבנות שלנו ואותנו בפני העם האמריקני'. הוא קובע כי 'סכנה נשקפת לעמדתנו פן תמיד תצוף גישה "נעלה משלך" בין כמה מאחינו הטובלים בשמן וכמו ישורון כבר החלו לבעוט'. לאלה הוא אומר, שלא יהיו כה בטוחים בעצמם, אף שהאנגלית שבפיהם טובה משל שכניהם, או שייחוסם האמריקני הוא דור או שניים יותר משל חבריהם היהודים. לדעתו, אין זה מתפקידם של אלה, שאינם מאמינים בשימוש ביין לצרכים טכסיים, לפעול בשם כלל הציבוריות היהודית מבלי להיוועץ בה.⁵²

מתחים חברתיים וכלכליים כמו גם תרבותיים ודתיים חוזרים ועולים לאורך כל המכתב: בין יהודים שזה מקרוב באו ובין יהודים שכבר התבססו ב'מולדתם החדשה'; בין יהודים שבעים ובין רעבים; בין דוברי אידיש בורים ובין אלה שכבר כבשו את השפה האנגלית ותרבותה; בין אלה שרחקו מאורח חיים דתי ובין אלה שעדיין נאחזים בו. בקיצור: מתחים בין המונים גדולים היושבים בעיר ה'תחתית' ובין מעטים המסתגרים בעיר ה'עלית'.

⁵² ראה מכתבו של אליאס א' כהן אל מארשאל מיום 26 בינואר 1923, על-פי ארכיון מאגנס, מס' P3 1541.

אף-על-פי שלואיס מארשאל חזר והביע את כעסו על אותם רבנים אורתודוקסים, שלא טרחו להסביר מדוע יינות תוססים הם חיוניים לטכסים הדתיים, הצטרף הוא עצמו לבקורת של אליאס כהן על פניית הרפורמה למפקח מס-ההכנסה. במכתב שכתב לאלברט ד' לסקר ב-7 ביוני 1923 אמר דברים בוטים כלפי הרפורמה. לדבריו אין הוא מוכן לתמוך ברעיון, שהכרעות הלכתיות, אשר אושרו על-ידי קהילות רפורמיות שונות, יהפכו בסיס לפעולה מצד הציבור היהודי כולו. הוא הדגיש, כי היהודים האורתודוקסים מצידם —

יכולים לומר בטבעיות רבה שהיהודים הרפורמים כבר עזבו מזה שנים את הטכסים, אשר היהודים האורתודוקסים והקונסרבטיבים רואים בהם דבר שבקדושה... הם יכולים בהחלט לומר, שחוקי הכשרות, הנחשבים כמקודשים בעיני היהודים האורתודוקסים, נידחים על-ידי היהודים הרפורמים; שהאחרונים אינם שומרים על השבת ההיסטורית בדרך שבה היא נשמרת על-ידי יהודים אורתודוקסים וקונסרבטיבים... כמה מהם אף יכולים לומר, שהחלטות של קהילות אלה אינן בעלות חשיבות רבה יותר מהחלטות דומות שאושרו על-ידי הכנסיה הפרסביטרינית, האוניטריית או המיתודיסטית...⁵³

הרב הקונסרבטיבי עמנואל הרץ גינה לא רק את פנייתה הרשמית של הרפורמה למפקח מס-ההכנסה, אלא גם את ההצהרה שפורסמה מטעם הרפורמים והקונסרבטיבים כאחד, שאין זה חיוני להשתמש ביינות תוססים דווקא לצרכים פולחניים. בנימה סארקסטית כתב לעיתונות:

כשם שאמריקה היתה תמיד סובלנית לכל הדתות, באותה מידה היא סובלנית במקרה זה [בעניין ה'איסור']; היא מסרבת להתערב בדת של מישוה, או בפירוש הניתן לדת על-ידי קבוצה מאזרחיה. היא משאירה לכל קבוצה את הזכות להגשים את גאולתה... כמה מנהיגים [יהודיים] 'גילו', שעלול להיעשות בחוק שימוש לרעה וכי נעשה בו שימוש כזה; הם תיקנו לפיכך את כל הסעיף בחוק המתיר שימוש ביין למטרות דתיות באופן כזה: יין ישמש למטרות פולחן על-ידי הגופים הדתיים המצווים להשתמש בו פרט ליהודים — שאף-על-פי שהם מצווים להשתמש בו, רוצים הם לסייע לממשלה במאמציה לכפות את 'התיקון השמונה-עשר' על-ידי ויתור מכל וכל על שימוש ביין למטרות דתיות.⁵⁴

⁵³ ראה מכתבו של מארשאל אל אלברט ד' לסקר מיום 7 ביוני 1923. על-פי רוניקוף, שם (הערה 26), ב, עמ' 934–935. א"ד לסקר היה פעיל בממשל של וילסון והיה בין אלה שמחו בוואשינגטון נגד הפרות החוק מצד ה'רבנים' היהודים. ראה מאמרו של זק, שם (הערה 44), עמ' 571.

⁵⁴ ראה: E. Hertz, 'The Use of Wine by Jews for Religious Purposes', *AJHS* 1922; B M 710 H 3.

מאמצי הרפורמה לבטל את התקנות המתירות ליהודים ליהנות מן הפטור עלו בתוהו; התיקון והתקנות הנלוות אליו נשארו על כנם. אף נשיא ארצות-הברית וערכאות משפטיות שונות סברו, שביטול התקנות המתירות ליהודים ליהנות מן הפטור יהיה פגיעה בחופש הדת, המובטח ב'תיקון הראשון'.⁵⁵ השערוריות אודות 'רבנים' מברחי משקאות משכרים נתמעטו כעבור כמה שנים ואף נבלעו בתוך ההפרות החמורות של החוק שהציבור כולו היה אחראי להן. חוק ה'יובש' והפטור שצורף לו העמידו את הציבור היהודי כולו במצב רגיש ומביך ביותר. מאמציו הכנים של כלל הציבור המאורגן לטהר את שמו לא היו בהם כדי ללכד את שורותיו. פעם נוספת ובשעות קשות נחשפו הניגודים הישנים במחנה היהודי קבל עם ועדה. ברובד הלוקאלי יש עניין בהקבלה בין העמדה, שנדחק אליה המיעוט היהודי ה'נאור' בתקופה זו, ובין מעמדו של המיעוט הקתולי בכור ההיתוך הפרוטסטנטי-פוריטני בשלהי המאה התשע-עשרה. פרדוקס הוא, שאף החוקה האמריקנית, הידועה בליברליות שלה וביחסה הנוח לכל הדתות, הקשתה באקראי לא פעם על עצם קיומם של מיעוטים דתיים בתוכה.

⁵⁵ ראה: *The New York Times*, Dec 25, 5; 1, 2, 1921; *AJYB* 1922-1923, p. 23; *UAHC Reports* 1925, p. 9832; L.R. Sack, 'The Sacramental Wine Scandal', *The American Hebrew*, March 27, 1925, p. 591